

SZEMLE

KÖNYVEK KÖZÖTT

ERDÉLYI JÓZSEF ÉBRESZTÉSE

Fekete tölgy címmel a sokat vitatott költő négy-száz versét szerkesztette kötetbe Medvigy Endre, a Hungarovox kiadónál, s rögtön a bevezetésben el kell mondanom: Pereszlényi Helga ezúttal is ízléses címlapot tervezett hozzá. Erdélyinek két arca volt. Az egyik: indulatos, dühös vonásokkal, belülről fakadó meggondolatlanságokkal, a másik: tőről metszett lírai költő, tele szeretettel, a múlt iránt ismételtén kimutatott tisztelettel és megbecsüléssel. Indulatait bizonyára Szabó Dezsőtől örökölte: titkára volt, majd — mint sokan mások is — kegyvesztettje, a *Segítség!* című regény szándékosan elrajzolt szereplője. Ugyanakkor feltámasztotta Petőfi örökségét, hatalmas hatást tett jó néhány költőre, s mint Babits Mihály *Új magyar költők* (1932) című antológiájának bevezetője nyomatékositja: a kor magyar lírájára is. Emellett nyelvészkedett, bár ne tette volna! Megfeleltetései sokszor derűt keltenek, de környezetében aligha merték kinevetni. (Nyelvészkedő hajlamát ugyancsak Szabó Dezsőtől örökölhette, mestere azonban e téren zseniális volt, ő pedig a tipikus dilettáns.)

Felfedezésre vár újra meg újra. Amikor szélsőjobbaldali nézetei miatt hosszú hallgatással kellett felelnie úttévesztéséért, akkor is az örök élet reménye éltette: „Lelkünk, ha van, a sírunk / bús rabja nem lehet, — / élünk, amíg bennünket / valaki emleget; / élünk, ameddig hatnak / jó és rossz tetteink, — / élünk, örökké élünk, / az én hitem szerint.”

Érdekes jellegzetessége költészetének, hogy egymást követő vékonyka köteteiben nagyjából egységes témákat fogalmaz meg. Hitről, a hitből szerzett erőről, bizalomról éppúgy írt, mint a szerelemről. Sokoldalúsága Petőfire emlékeztetett, abban is, hogy szívesen vizsgálta saját tetteit, gondolatvilágát, s ennek elemeit vetítette ki környezetére. Felületes megközelítéssel azt mondták némely kortársai, hogy a modern lírát lekéste, ezért csatolt vissza a hagyományokhoz. Valóban nem volt modernnek nevezhető költő, érintetlenül hagyták a divatos izmusok, viszont mondhatni ösztönösen rátalált arra a hangra, amelyet olvasói rögtön a sajátjuknak éreztek, mert nem rejtegette, nem hallgatta el társadalombírálatát, hanem kertelés nélkül fogalmazta meg küldetésének lényegét: a romlatlan, jofosztott parasztság életérzését, amelyet az urbánus líra művelői nem ismertek. Vérei nevében szólt, kétségeiket, panaszukat és árvaságukat

vitte *Isten asztalára*, s velük suttogetta: „Uram, irgalmazz!”

Egyszer érdemes volna számba venni, hányféle jelentéssel jelennek meg a templomok a magyar lírában; 20. századi költészetünk e vonatkozásban is izgalmas érzelmi és értelmi változatokat kínál; Erdélyi költészete is sokféle variációját mutatja az alázatosan megvallott hittől a csalódottságig. Az *Isten asztala* különben a sokféle érzés sikerült szintézise, mint e részlete is igazolhatja:

*Kápolnák, dómok, bazilikák hívnak,
ég-föld között mik remekművű hídnak
épültek hajdan századokon át,
világszépségek és világcsoodák.*

*Kik építették? — A szegények ingyen,
Istennek épült, ki lakik a mennyben,
kit magasztal toll, véső, ecset, lant,
és menedéknak, várnak itt alant.*

*Jó menedéknak, hol az üldözöttre
nem csaphat földi hatalom vasökle,
császár-király hol bűnös épp olyan,
mint ki üzetvén oltárhoz rohan.*

*Atyja az Isten császárnak királynak,
császárt-királyt ő széke elé állat,
zsákban-darócbán, mezítláb jön az,
esdekel térden: Uram irgalmazz!...*

Ezekben a költeményeiben kicsit tétován, bizonytalanul rátalált arra a gyermekien egyszerű, tiszta hangra, amely ugyancsak kezdetektől jelen volt a magyar lírában. A sorok mélyén érezni az imádságok egyszerű, bensőséges hangvételt, talán még a zoltárokét is. Erdélyitől nem volt idegen a küldött szerepe, ezzel is Szabó Dezsőre emlékeztet, de sokkal egyszerűbb hangvétellel, az önduzzasztó elhivatottság kitorései nélkül. Nem Isten átkozódó trombitásaként vallotta meg saját nagyságát, csendes és alázatos maradt, mint az ég madarai. Hitének természetét szépen és találon jellemzi a *Fekete tölgy* bevezetésében Medvigy Endre: „(...) hívó református volt. Sohasem hivalkodott hitével, vallási meggyőződésével, de sokféle módon dicsérte a Fennvalót. Tette ezt a *Confessióból* ismert *Ex oriente lux* című szabadversével; groteszkbe hajló *Imájával*; *Gyarló énekével* és az *Új Emberben* közreadott költeményeivel. *Köszöntő* című fohászában hálát adott az Úrnak hosszú életéért, szép és jó verseiért.” (Szerintem a *Köszönetről* van szó. 1972-ben közölte az *Új Ember*, valóban magával ragadó hálaének:)

*Adtál nekem, Isten,
hosszú életet,
nem hagytál elveszni.
Örök Szeretet,
ellenem vétőket
hogy szerettem én,
úgy lett életemből
szép nagy költemény.*

*Adtál nekem írnom
szép s jó verseket,
Téged azok hát mind
fenn dicsérjenek,
mint szép új zsoldárok
és dicsérettek,
Téged, Isten, ember —
s világszeretet.*

*Köszönöm, hogy annyit
megbocsátottál,
rosszat amit tettem,
s életet adtál,
erőt, hogy megírjam
ezt az éneket —
köszönöm, szívemben
a szeretet...*

Ezek a kései hálaímák alighanem végérvényesen eldönthetik azt a kérdést, vajon az imádságok szerves részei-e irodalmunknak. Erdélyi itt is ősi költői hagyományt ébresztett, s bár nyelvészeti tárgyú fejtegetéseiről nem sok jót lehet elmondani, imádságos versei a nyelv mélyrétegeiből hoznak üzenetet, s ez is szavatolja maradandó voltukat.

Pályakezdő verseiből kihallatszik kissé színpadias életidegenség. A magány vallomásai. Elhíhetővé teszi őket, hogy nem orgonaszótól kísért elégiák, hanem a társtalan, célját bizonytalanul látó érző ember vallomásai. Ez azonban csak kezdet, mely sok lírikusnál szólalt meg hasonló hangon, a nála fiatalabbaknál is, hisz a harmadik nemzedék jó néhány költője elégiákkal indult, ami teljesen érthető volt a veszített világháború és Trianon után. Erdélyinél azonban akkor is megcsendül a mélyben a gyermeki játékosság, amely a rímelésben és a ritmusban is megmutatkozik.

Az én országom bevezetésében, az *Adósságban* olvassuk: „Dalolni küldött engem e világba / Az ég felől földdel vívott ősi per, / ujjakat érzek én a szíven, / Mik azt halálig nem eresztik el.” Küldet tudatának korai megfogalmazása: a szegények képviselőjében érkezik, az ő gondjait-bajait kell elmondania, méghozzá azon a nyelven, amelyet beszélnek, amelyen imádkoznak, vagy megszólítják egymást estebéd után a ház előtti padon üldögélve, pipafüst mellett. Regény témája lehetne, ahogy meghallotta a hangot, s követte uta-

sítását. Még elementárisabb hatása tehetett volna, ha fellépése pillanatától módja lett volna füzetek helyett kötetek kiadására. Pedig egyetemes igény-nel tudta megfogalmazni célját, a szegények képviselőjét, gondjaik elsírását. A *Téli dal* igazi önvallomás, a legfontosabb témához érkezésének dokumentuma: „Vissza! Vissza!... De jaj, a híd leégett, / A veszített vadon nekünk rég pokol, / Elindultunk keresni örökéden / S oly messze még az ígért egyakol. / Vissza!... De jaj, mivégre: pápuának / A szörnyű utat elől kezdenem?! — / Riadóját zendítem a továbbnak: / Mi lesz velem?!”

Ezekben a verseiben is érzekelni a másik ember felé békülés jelül nyújtott kezét. Témái olykor forradalmiak, felzaklatónak minősültek (botránykőnek számított a *Lovaspóló a Vérmezőn*), mindent összevetve mégsem volt forradalmár. De amit elmondott, forradalmian újszerű volt, a föld népe és szava rendült meg verseiben, s ez jórészt ismeretlen hang volt, csak a szociográfiák felvirágzása után figyeltek fel rá, s kezdtek intézményes harcot ellene. Hiába harsogott-tombolt Szabó Dezső, féktelen indulata akkor is ellenszenvet keltett, amikor igaza volt. Erdélyi fogadtatása, az iránta tanúsított figyelem azt mutatta, hogy az általa bemutatott elfertőződött sebeket valamiképp ápolni és gyógyítani kellene. Amikor azt kellett tapasztalnia, hogy ehhez hiányzik az elszánás, mind hangosabban követelte a megoldást, s ott vélte megtalálni, ahol tobzódott az erőszak és a nemzet megcsonkítása lett a cél építése helyett.

Nagy költő volt? Inkább izlésfordító és lelkiismeret-ébresztő. Ám amint tudjuk, a langyosakat kiköpi az Úr. Van olyan verse, amelyben úgy érzi, koporsójában fekszik, mert szavainak nincs kellő fogantatja, csak a lehulló gesztenyék kopogását lehet hallani a lucskos őszi háztetőn. Szerencsére a koporsó födelét nem szegezték rá, módunk van visszaperelni az elmúlásból és a feledésből. Ebben nagy segítségünkre van a *Fekete tölgy*, s Medvigy Endréhez csatlakozva sürgénem összes verseinek megjelentetését.

RÓNAY LÁSZLÓ

IANCU LAURA: ÉJSZAKA A GYERMEK Versek, litánia

Iancu Laura legutóbbi verseskötetét tavaly adta ki a Magyar Napló, címe: *Éjszaka a gyermek*. A kötet belsejében, közvetlenül a cím alatt olvashatjuk a műfaj-meghatározást: versek, litánia. Ezzel már hangolja is várakozásunkat ez a szürke fedeltű, keményborítójú, izléses kis könyv. A versek hat ciklusba rendezettek, a hetedik a *Litánia*, aminek jelentése párbeszéd formájú könyörgő ima.